

ORTA DÖNEM MOĞOLCASINDAKİ BAZI İSLAMİ TERİMLER ÜZERİNE

Dr. Ariyajav BATCHULUN*

ÖZ

Orta Çağ döneminde Moğol dilinin temel özellikleri, Çin dilinde yazılmış anıtlara, kare yazılara ve Arapçaya yansıtılmıştır. Çince ve kare yazılarda yazılmış Moğol dilinde bulunmayan ilginç terimler, deyimler, gramer yapıları ve fonetik evriminin örnekleri, Arapçada yazılmış Moğol yazıtlarında bulunmuştur. Bunların arasında, Moğol diline o dönemde girmiş, İslam dinine ait Arapça terimler de bulunmaktadır. Bu çalışmada, 12. yüzyılda Harezmlerin ünlü filozofu Abul-Kasım Mahmud bin Omar al-Zamahşari tarafından yazılmış “Mukaddimat al-Adab” sözlüğünde yer alan, İslam diniyle ilgili Arapça terimler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İslami terimler, Orta Çağ Moğolcası, “Mukaddimetü'l-Edeb”, dil.

ABSTRACT

The main characteristics of Middle Mongolian are reflected on written monuments in Chinese, square script, and Arabic. Interesting terms, phrases, grammar forms, and examples of phonetic evolution, which do not exist in the Mongolian language monuments written in Chinese and square script, are found in Mongolian Language monuments written in Arabic. Among them, there are Arabic terms of Islamic religion which entered into the Mongolian language of the time. In this speech, we are going to study particular Arabic terms related to Islamic religion which are presented in ‘Mukaddimat al-Adab’ dictionary by Abul-Kasim Mahmud bin Omar al-Zamahshari, a famous scholar of Horesm in the 12th century.

Keywords: Islamic terms, Middle Mongolian, “Mukaddimat al-Adab”, language

Mongolian Language of Middle Period has three main dialects. As speakers of the western dialect became Islamic believers because of the social and political circumstances, Arabic words including religious terms were brought into Mongolian language extensively. The following table shows such Islamic terms in Mongolian Language.

Explanation of some words

Khaj worshipping: The main foundation of the Islamic religion is Khaj worshipping. In this ritual, believers visit Kâbe and other sacred sites in Mekka at the certain time of the year.

Khaj: The person who does Khaj worshipping is called Khaj.

Ruku: The person who is ready to proceed Namaaz worshipping by preparing and meeting conditions of Namaaz worshipping.

Ihram: White cover without stitch which participants of Khaj worshipping wear.

---

* Moğolistan Devlet Ü, Moğol Araştırmaları Enstitüsü, Türkoloji Bölümü, ariyab125@gmail.com

Khijra: Movement by Prophet Muhammed from Mekka to Medina is the beginning of time, according to the Islamic chronicle.

It could be concluded that Arabic terms of Islamic religion entered into the western dialect of Mongolian language in Middle Period has the following characteristics.

Phonetics: It is difficult to clarify how Mongolian phonetic peculiarities were reflected in the new terms in Mongolian language as they were written in the similar form to Chagatay language.

Morphology: Like other Arabic words brought into the language, the Islamic terms are formulated be suffix.

Lexicology: Almost all Arabic terms are nominative words.

Semantics: Abstract words, objective words, and nomination words of people and words related to religious rituals.

The various abstract words which originally existed in Mongolian Language were replaced with similar Arabic words.

XIII. yy'da oldukça güçlü bir ulus hâlini alan Moğollar, anavatanları olan Orta Asya'dan Batıya doğru göç etmeye başlamışlardır. Moğol İstilasası olarak adlandırılan tarihî ve siyasi olaylar neticesinde diğer pek çok kavim ve boylar da etkilenmiştir.

Moğolların Batıya doğru göçleri, Türkistan, Anadolu, Mısır, Irak, Suriye gibi geniş coğrafyalarda Moğol kültürünün yayılmasını hızlandırırken bir yandan da bu alanlardaki toplulukların da kültürlerinin etkilenmesine sebep olmuştur.

Bu dönemde tarihî önemi oldukça fazla olan eserler, sözlükler hazırlanmış; bu eserlerde tarih, dil, etnografi alanlarında önemli bilgilere yer verilmiştir. Özellikle Türkçe, Arapça, Farsça ve Moğolca açısından oldukça önemli eserler oluşturulmuştur. Bu dönem çalışmalarına bakıldığında, Moğolların söz konusu bölgelere göç etmesine bağlı olarak Moğol dili üzerine araştırmalar yapıldığını da görebiliriz. Mukaddimetü'l-Edeb, Hilyetü'l-İnsan ve Heybetü'l Lisan, Kitab-ı Tercüman-ı Türki ve Acemi ve Mugali, The King's Dictionary The Rasûlid Hexaglot gibi sözlüklerde Moğolca ile ilgili bölümler de yer almaktadır.

Çağdaş Moğolca ve Moğol ağızlarının gelişim dönemlerini araştırmalarına konu edinen çok sayıda araştırmacı vardır. Bu araştırmalarda Moğol dilinin tarihî dönemleri şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1. **Ana Moğolca** /Ana Altayca'dan Moğolcanın ayrılışı/
2. **Eski Moğolca** /XI-XIII. yüzyıllar/
3. **Orta Dönem Moğolcası** /İlaşağı yukarı XI-XII yüzyıllardan XV-XVI yüzyıllarına kadar/
4. **Çağdaş Moğolca ve Moğol ağızları** / XV-XVI ve sonrası dönem/

Çin, Pakspa, Arap alfabesiyle yazılan eserler, Orta Moğolcanın temel özelliklerini taşımaktadır. Orta Moğolcada Arap alfabesiyle yazılan bu eserler üzerinde araştırma yapanların sayısı azımsanmayacak ölçüdedir.

D. Tömörtogoo, Çin ve Pakspa alfabesiyle yazılan Moğol eserlerinde daha önce hiç rastlanmayan çok sayıda ilgi çekici sözcüğe, yapım ve çekim eklerine, ses değişimi örneklerine Arap alfabesiyle yazılan Moğol eserlerinde de rastlanmakta olduğunu bildirmiştir (Tömörtogoo 2002: 1). Bahse konu olan ilgi çekici sözcükler arasında Orta Moğolcadaki İslami terimler de yer almaktadır.

Moğolcaya giren Arapça sözcüklerle ilgili olarak B. Vladimirtsov 1930 yılında makale yayımlamıştır; bu makalesinde Eski Moğol yazısıyla yazılan kaynaklardaki ve Çağdaş Moğolca ve ağızlardaki Arapça kökenli kelimelere yer vermiş, buna karşın Orta Moğolcaya yer vermemiştir. Orta Moğolcayı takip eden döneme ait üç İslami terimi açıklamıştır (Vladimirtsov 1930: 73-82).

Bu çalışmamız, XII. yüzyılın Harezmi ünlü bilim adamı Ebu'l Kasım Mahmud bin Ömer el-Zemahşeri (1075-1144)'nin yazdığı "Mukaddimet'ül Edeb" adlı eserde yer alan bazı İslami terimlerin Türkçe, Moğolca ve Arapçadaki görünüşleri üzerine hazırlanmıştır.

Zemahşeri'nin Harezmi şahına ait kütüphane için özel olarak yazdığı ilk sözlük olan Arapça-Farsça sözlüğün sonraki dönemlerde Türkçe, Farsça, Harezmi, Çağatayca, Moğolca, Osmanlıca dilleri eklenerek yeni nüshaları oluşturulmuştur. Günümüzde yaklaşık yirmi adet olan nüshalar arasında en eskisi Farsça, Harezmi Türkçesi ile yazılmış olmaktadır. [Yüce 1993: 8-9]

Derviş Muhammed'in 1492 yılında Arapça, Farsça, Türkçe, Moğolca olmak üzere dört dille yazdığı nüshanın Moğolca kısmında toplam 3500 madde başı sözcük olmasının yanında bunlar arasında tamlamalar, deyimler, kısa cümlelerden oluşan ilgi çekici örnekler yer verilmiştir (Tsetsegdari 2008: 95). Bu eser, Arap alfabesiyle yazılan Moğolca eserlerin en büyüğü olarak kabul edilmektedir.

N. Poppe, söz konusu eser üzerinde en kapsamlı araştırmayı yapan araştırmacıdır. (Poppe 1938: 451). 2008 yılında Japon bilim adamı Yo Saito, Özbekistan Ali Şir Nevayi Devlet Müzesinde muhafaza edilen sözlüğün elyazması nüshasının fotoğrafını yayımlamıştır (The Muqaddimat 2008). Aynı yıl, eserdeki metinlerin harf çevirimini ve dizimini, bazı sözcüklerin İngilizceye çevirisini yayınlamıştır (Yoshio 2008).

Bu hususta Tömörtogoo "Араб үсгийн монгол дурасхалын судалгаа" adlı kitabını yayımlamıştır (Tömörtogoo 2002); ayrıca G. Tsetsegdari "Араб үсгийн монгол дурсгалуудын хэлний түүхэн судалгаа" adlı doktora tezini hazırlamıştır (Tsetsegdari 2001).

İlhanlı Devleti zamanında Moğolların sosyal sebeplerle İslam dinini kabul etmesiyle o dönem Moğolcasına Arapçadan geçen kelimeler arasında İslami terimler de yer

almaktadır. Tarihî önemi olan bu durum hakkında B. Rinçen "...1248 yılında Nugudar cancin başta olmak üzere Fars topraklarına giden çok sayıda Moğol askerin ait olduğu boylar... Türk, Afgan, Farlarla çevrili bir alanda diğer Moğollardan yüzyıllar süren bir zaman dilimi içerisinde ayrı kaldığı için dilleri de ayrı kaldıkları diğer Moğol topluluklardan daha farklı bir şekilde gelişmiştir. Aynı boyların İslam dinini kabul etmesi, çevresindeki diğer kültürlerden de etkilenmesi sebebiyle Orta Moğolcanın dil özelliklerini daha uzun süre taşımalarına yol açmıştır." şeklindeki görüşlerini bildirmiştir (Rinçyen 1966: 196).

Dolayısıyla günümüze kadar Orta Moğolcanın dil özelliklerini taşımış olan ve Afganistan bölgesinde yaşayan Moğolların dillerinin araştırılması, gün yüzüne çıkarılmamış farklı terimlerin de ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır. Bu sebeple söz konusu diller üzerinde araştırma yapmak gereklidir.

Mukaddimetü'î Eder adlı eserdeki İslami terimler arasından seçilen bazı sözcüklerin eserdeki yazılışları, harf çevirimi, Türkçe ve Moğolcaya geçen şekilleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Монгол Moğolca		Түрэг		Араб		Жишээ Муқаддимат ал-адаб/Н.П	Үгийн тайлбар
		Галие	Сийрүүлэг	Галие	Агарца		
Галие	Сийрүүлэг	Галие	Сийрүүлэг	Галие	Сийрүүлэг MA, ĖC	adinayın mesjid ادينه ين مسجد ايركاونو مسجد* [96a], erke ünü mesjid** جهودون مسجد [210a], mesjiddü debitkü (debiskü) ebesün [164b]. مسجد [40a] مسجد تو ديبكو ايبسون [236a], süba mesjiddü سو به مسجدنو [328b], uşaq güri debisbe mesjiddü اوشاق كورى ديبسبه مسجد تو [370a]	Сүм (mescid)
Masjid	مسجد	mesjidi	مسجدي	Masjid	مسجد [40a]		
Qurban	قوربان	qurban	قوربان	Qurban	قُرْبَان		

* Араб эхэд كَقَابِسُ [kaḡāḡisu]: сүм, христиан сүм, еврейн сүм, кнессет

** Араб эхэд بَيْعُ [baī'ün]: еврейн сүм

									<p>قربان كيبه [311], qurban kibe qonini قربان كيبه قونيني [311], qurban kibe tengriy'in tulada [311], قربان كيبه تينگرى بن تولاده qurban ʔd [311], qurbāntu قربان تو [311], qurbānu*** tem[ɛ]n قربانو تمن [311]</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

*** Араб эхэд [badanah]: тахилга, тайлга

qurāni	قرانی	qurānī		قرانی	<p>القرآن</p> <p>[189a], [198a], [291a], [342a], [371a], [428a], [434b], [450a], [490a], [512a], [513b]</p>	<p>الغور اونكشييه qurāni [189a], جولان ungšiba qurāni [198a], اونكشييه قرانی [209b], durandān bariba qurāni [145b], onār ungšiba qurāni [266a], قايلاجی اونكشييه قرانی qaiłajj ungšiba qurāni [288a], ساین سوریه قرانی sain surba qurāni [316b], سورغایه توندو suryaba tündü qurān [328a], قرآن surquyi eribe tünese qurāni [328b] tefsir kibe qurāni [344b], ونكشييه قران ungšiba qurāni [364b], اونكشيجه داوسيه قرانی da ūsba qurāni [364b],</p>	<p>Kypah (Kuʿan-ı Kerim)</p>
--------	-------	--------	--	-------	---	--	----------------------------------

								قرائى قۇفا:n-yi dušman-lig ki-ba قۇفا:n-yi [461], tádyi? ki-ba qurfa:n-yi تادىل كىيە قرائى [421] [470b], [444a],			
mushafi	مصفف ى	mushafni	مصفف فائى			المُصَدِّقُ خَفِّ		التادار çimebe mushafni مصففى جىيابه مصففى نقطه تالبييه mushafu [234a], nuqta talbiba مصفف تو [259b], ütadu dürübe mushafni مصففى [373a], 'ušr talbiba مصفف تو [393b]			Курал (Mushaf)
								nuqta âwkbh maşhaf-dur نقطه اوكيه مصفف تو [430b]			
Din	دين	din	دين			الدين		ene tengrîn din اينه تىنگرىن دين [159b], biliktü bolba din dotura بىلىك تو بوليه دين دورا [119b], mürted bolba dññese مرتد بوليه دينسه [244b], onaqu kibe tûni dñntü اوناكو كىيە تونى تو دين تو [266a] [252a?] [437b], [471b], [498a], [513a]			Шашин (din, inanç)
								[282b]			batu di:n باتو دين [226]

dú ā	دعا	dú ā	دعا [70a]	dú āyīn qurūn [147b]	залбирал, мөргөл (dua)
imān	ایمان	al-iman aamana	الإيمان ن [437b], آمن [390a]	anda kibe tūni imān اندھمکیہ تونی ایمان [102b], iman açaraba tengridü اجرابہ تینگریڈو [196b]	1. шүтлэг, сүсэг бишрэл (iman, inanç) 2. Исламын шашинд итгэх итгэл
amin	امين	Ammana	آمن [436b]	amin kelebe tūni hiréküdü امين كلبه تونی هيراكلودو [100b]	АМИНЬ, (ИТЭХ) (duanın kabul edilmesi için kullanılan ve duanın sonunda söylenen sözcük)
küfr	كفر	al-kufur	الكُفْر [437b]	duşman kibe tūni küfr دشمن كيبه تونی كفر [146b]	хараал, зүхэл (küfür, dini vecibelere aykırı sözler söylemek)
halife	خليفة	al-halifu	الخليفة ف [252a]	ene halife ينه خليفة [160b]	Халиф (halife)
hijret	هجر	Tahaajaru	تهجر	hijret kibeler هجرت كيبيلار [184b]	Хижр

	ت		ك	u	وا [508a]	(Muhammed ve diğer Müslümanların baskılardan kurtulmak için 622'de Mekke'den Medine'ye göç etmeleri)	
helāl	هلل حلل	sünnet, helāl	سنت حلل	hatana, hilal	حَلَّ [200b], оггдох, тайрах [393b], حلل [393b],	هلل کیه کۆکنی حلل کیه harami [184b], helāl kibe harami [193b]	Сүннэт (sünnet, helal)
xutbayi	خطبه بن	xutbanī	خطبه نی	al-hutbata, hatbatun, hataba	الخطبة [469b], خطبة [303a], خطب [234a]	ایسه ese setkiji ungsiba xutbayi [166a], oqталуqсан xutba [268b], xutba ungšiba xatfb irgendü خطبه اونگشیه خطیب ایرکاندو [385b]	Хурба (hutbe)
faqih	فقيه	faqih	فقيه	Fuqihan	فقیها [324a],	فقیه میداکی ایره faqih medekci ere [168a]	1. Мусульманы хуулийг сайн мэдэгч

							2. куран уншигч (1. Dikkatli ve ince anlayışlı, ayrıntılı bir şekilde bilen âlim 2. Kur'an okuyan kimse)
farz	فرض	farize	فريضه	faradza, , aftaradza, farradza	فرض [184a], اَقْرَضَ [466b], فَرْضَ [430a],	فرض کيہ farz kibe tengri namāzi تېنگرى نمازى [168a], farize kibe tengri namāzi فريضه کيہ [168a], فريضه کيہ تېنگرى farize kibe tengri sureyi تېنگرى سوره يى [168a],	Фарз (farz)
bismillāh	بسم الله	bismillāh	بسم الله	Basmala	بِسْمِ [525a]	gebe bismillāh كيبه بسم الله [169a]	Аллахын нэрээр (Allah'in adıyla (başlamak)
haj	حج	haj	حج	Hajja	حَجَّ [263a], مَحْرَمًا [11a],	حج کيہ haj kibe kabayin geri کيہ مور [192b], حاجين اورتاوت hajin orta ut [193a], حاجى دون بازار hajidun bazar [193a], اوقتالبا حاجيت oqtalba hajit usunen [193a]	Хаж (Hacc)

kába	كعبه	kába	كعبه	كعبة	al-ka'ab	الكعبة [261a], [404a]	كعبة حج كعبة [192b], ilebe ka 'badu qurbanliq [196a]	Кaab (Kábe)
ihram	احرام	ihram	احرام	احرام	ahrama al- muhrimu	أحرام المحرم [389a]	احرام هويابه [195a]	ихрам өмсөх (ehram)
imamliq	امام ليق	imamet	امامت	امامت	Amma	أم [261a]	امام ليق كيبه [196b]	исламын шашны лам (Islam dininde din adamı)
jübbe	جبه	jübbe	جبه	جبه	Tajbbaba	تَجَبَّبَ [498a]	جبه اوموسيه [211b]	Нөмрөг (din adamı gıysisi, cübbe)
kāfir	كافر	kāfir	كافر	كافر	Al- kuffaaru, al-kaafar, al- kaffaarata, al-kifarata,	الكَافِرُ [287a], الْكَافِرُ [339b], [389a], [347a]	كافر كلبه تونی [212a], musulmān bolba kāfir [242a], olja ögbe tengri اولجه اوکبه تينگری مالی musulmāndu kāfirin mali مسلمان دو کافرین مالی [265b], qatquldān کافیرلان کافر لا [297], qatqulduba کافیرلارتو [297a], qola	үл итгэгч, шашингүй хүн (küfür eden, İslam dinini kabal etmeyen ve dine ters

kefāret	كفارت	kefāret	كفارت	al-kaafara	الكفارة [428b], الكفارتا [397b]	kibe tengri kāfiri rahmatāsa قوله كيبه تينكري كافرى رحمت آسه تامغالابه تينكري كافرين سينكيلي kāfirin setkili [339b]	hareket eden)
					الكافر [352b],	ḥadd-aca önggere-gul-ba ka:fir جداسه اونكار وولبه كافر [295]	ҮЛ ИТГЭЧ (inanmayan)
kefāret	كفارت	kefāret	كفارت	Kaffara	كَفَّرَ [428b],	kefāret ögbe كفارت اوگبه [213a]	(dini kuralları yerine getiremeyen kişilerin daha sonra yapması ya da onun yerine yaptığı başka şeyler
kefen	كفن	kefen	كفن	Kaffanahu	كَفَّنَهُ [352b],	kefen kibe tündü كفن كيبه توندو [213a]	Кафран (kefen, ölen kişilerin gömülmeden önce sarıldığı beyaz renkli kumaş)
rahmat	رحمت	rahmat	رحمت		قَبَحَ [339b]	<i>kelekse[n] bolum rahmat čimadu</i> كېلاكسه بولوم رحمت چيمانو tengri kāfiri rahmatāsa قوله كيبه تينكري كافرى رحمت آسه سائين [300b], sain üiletü rahmatu اويلاتو رحمت تو qola [317], tere rahmatāsa qola kiksen bī [349], تيره رحمت آسه قولا كيكسان بى	өршөөл энэрэл ивээл (rahmet, Allahın insanlara iyilik yapması ve

lánet	لَعْنَت	lánet	لَعْنَت					tengri rahmat kibe böllardän رحمت تينگري كيبه بول لاردان [347]	lütüfta bulunması)
lánet	لَعْنَت	lánet	لَعْنَت					لَعْنَت كيبه بوكده бүгүдөдү [232b], lánet kibe tündü [232b] لَعْنَت كيبه توندو [232b]	хараал, (lanet)
								لَعْنَت كيبه [469a], لَعْنَت كيبه [350b], لَعْنَت كيبه [469a]	
								لَعْنَت كيبه [469a]	
musulmān	مسلما ن	musulman	مسلما ن					musulmān bolba kāfir بولبه مسلمان [242a], musulmāniqtin mör üje üülbe tündü [242a] مسلمان بولبه مور اوچورولبه توندو [242a], musulmāniqtin mör üje üülbe tündü مسلمان ليقين مور اوچورولبه توندو [242a], nēbe tengri setkil inu musulmāniqtu [242] نيه تينگري سيتكيل اينو مسلمان ليقنو [249], olja ögbe tengri musulmāndu kāfirin mali [265b], olja ögbe tengri musulmāndu kāfirin mali [265b], talbiba tengri böllar musulmāniytin mōri [339] تالبيبه تينگري بول لار مسلمان ليقين مورى [339]	Мусульман (Müsüman)
Qibla	قبله	qībla	قبله					ni' ūrān qibla jūk kibe [258b], ööriyēn qibla jūk kibe [282b] نيوران قبله جوك كيبه [258b], ööriyēn qibla jūk kibe [282b] اوريبان قبله جوك كيبه [282b]	Өмнө зүг, Каабын зүг (kible)
sadaqa	صدقه	sadaqa	صدقه					oqталуqсан sadaqa [268b], sadaqa ögbe tündü [268b] اوقتالوقسان صدقه [268b], sadaqa ögbe tündü [268b] صدقه اوگبه توندو [268b]	Өгнөг (sadaka)

					tassadaqa	تَصَدَّقَ [494b]	تولدو [314b]	
qi'āmat	قيامت	قيامت	qi'yāmat	قيامت	al- qiyamat, iṣraat assa'ati,	القيامة [10b], اشرط السعة [10b], الطاعة, [270b]	قيامت اودور [297b], قيامت اودورون qi'āmat ödürün belges inu [297b], بيلگس اينو قيامتين qi'āmatin ödür اودور [297b]	ертөнцийн төгсгөл (kiyamet)
rükú	رکوع	رکوع	rükú	رکوع	raka'a	رَكَعَ [345b]	rükü kibe tengridü رکوع کيبه تېنگريدو [314a]	mөргөх (rüku)
Xatīb	خطيب	خطيب	xatib	خطيب	al-hatibu, al- hitaabatu	الخطيب [234a], الخطابة [234a], [234a]	xutba ungšiba xatīb irgendü خطبه اونگشييه خطيب ايركاندو [385b], xatīb bolba خطيب بولبه [384a]	Номлогч (hatip)

Yukarıda yer verilen tablo incelendiğinde Orta Dönem Moğolcasına ve ağızlarına giren İslami terimlerle ilgili dikkati çeken özellikler aşağıdaki gibidir:

Ses Bilgisi:

Arapçadan geçen kelimeler Çağatayca'da aynı şekilde yazıldığı için Moğolcanın ses bilgisinin tam özelliklerini anlamak zor olmaktadır.

Şekil Bilgisi:

İslami terimlerin yanında Arapçadan geçen diğer kelimelerle aynı şekilde yapım ve çekim ekleri de geçmiştir. Bunlar yazılırken kelimelerden ayrı olarak yazılmıştır.

Örneğin; olja ögbe tengri musulmāndu kāfirīn malī اولجه اوکبه تينکری مسلمان دو کافرین مالی [265b], nēbe tengri setkil inu musulmānliqtu نيبه تينکری سيتکيل اينو مسلمان ليقتو [249], ḥajidun bazār حاجی دون بازار [193a] ... r.m.

Bu iki örneğe baktığımızda Arapçadan geçen İslami terimlerin Moğolcaya geçmesiyle yapım ve çekim eklerinin ayrı yazılması durumu, bunların daha önceki dönemlerde de kullanıldığının göstergesidir.

Sözcük Bilgisi:

Arapçadan geçen kelimelerin aşağı yukarı hepsi isim türündedir. Örneğin; iḥram huyaba احرام هويابه [195a], itqaba dušman ḥajilari حاجی لاری ايتقابه دشمن [198b], faqih medekçi ere فقيه ميداکچی ایره [168a]...

Bu sözcüklerin asılları nüshada fiil olarak yer alırken Türkçe ve Moğolcaya geçerken isim halinde geçmiştir.

helāl kibe kūkeni هلال کيبه کوکانی [Н.П. 184b] хэлл-огтлох, таслах [Ė.C. 200b], iman açaraba tengridü ایمان اجرابه تينکريدو [Н.П. 196b] итгэх-амн [Ė.C. 390a] ...v.b.

Anlam Bilgisi:

Bu çalışmada seçmiş olduğumuz kelimeleri aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

Soyut kelimeler: inanç, din, dua, lanet, rahmet, hutbe, iman,... vd.

Somut kelimeler: Kur'an, Mushaf, Kabe, cübbe, ehram... vd.

İnsanla ilgili kelimeler: Halife, hatip, fakih, Müslüman ... vd.

Hareket bildiren kelimeler: sünnet, farz, kurban, hac, sadaka vd.

Nüshalarda yer alan sözcüklerin yazılışlarını incelediğimizde, eserdeki Moğolca sözcüklerin Arapça orijinallerinden farklı olduğu ve daha çok Türkçe yazılanlara benzediği görülmüştür. Kanaatimizce eserdeki sözcükler doğrudan Arapçadan değil Farsça üzerinden Türkçe'ye, Türkçe üzerinden de Moğolca'ya geçmiştir diyebiliriz. Zira sözcüklerin yazılışlarındaki Türkçe-Farsça ve Moğolca arasındaki benzerlikler bunu işaret etmektedir.

Dikkat çeken bir başka husus da bazı sözcüklerin Arapçadan çevrilirken doğrudan alınmamış, Moğolcaya tercüme edilerek yazılmış olmasıdır.

KISALTMALAR

ap. – араб

мо. – монгол

ЗКВ – Записки Коллегии Востоковедов

ÖMSKKQ – Öbür Mongyol-un Suryan Kümüjil-ün Keblel-ün Qoriy-a

TDKY – Türk Dil Kurumu Yayınları

MA – Мукаддимат ал-Адаб

KAYNAKÇA

POPPE, N, (1938), *Mongol'skiy slovar' Mukaddimat al-Adab*, TIV 14, t. I-II, Moskva-Lyeningrad.

RİNÇYEN, B, (1966), *Mongol biçgiyn helniy züi*. Ded devter. Avianzüi. Ulaanbaatar.

The Muqaddimat al-Adab: A Facsimile Reproduction of the Quadrilingual Manuscript (Arabic, Persian, Chagatay and Mongol). Tôkyô, 2008.

TÖMÖRTOGOO, D, (2002) *Arab üsgiyng mongol durashalın sudalgaa*. Ulaanbaatar.

TSETSEGDARİ, G, (2001), *Arab üsgiyng mongol durshaluudın helniy tüühen sudalgaa I. Helzüyn ontslog*, (Hel şinjleliyn uhaanı doktorıın zereg gorilson zohiol), Ulaanbaatar.

TSETSEGDARİ, G, (2002), "Arab üsgeer temdeglesen dundad üyeiyn mongol helniy toliud", *Toli biçig sudlalın asuudald*, Ulaanbaatar: 94-112.

VLADİMİRTSOV, B, (1930) *Arabskiye slova v // ZKV.*, Tom V. Lyeningrad: 73-82.

YOSHIO, Saitô (2008), *The Mongolian Words in the Muqaddimat al-Adab: Romanized Text and Word Index (as of January)*, Japan Society for the Promotion of Science, Tôkyô.

YÜCE, N, (1993), "Hvârizm Türkçesi ile tercümeli Şuşter Nüşasi, Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks", *TDKY*, I: 535, Ankara, 1993, 8-9.